

Таємниці білих хрестів

Майже дві сотні білих безіменних хрестів уже сотню років стоять на Дубенському цвинтарі в Рівному. На них немає жодної інформації ані про тих, хто там лежить, ані року поховання, ані згадки про події, яких вони стосуються. Хто ж покоїться під безіменними хрестами?

У період 1917–1920 років на теренах нашої області відбувалися буремні події. Влада змінювалася мало не щомісяця. На жаль, ця сторінка нашої історії, спотворена і витравлена з нашої пам'яті, поки що не зайняла важливого місця й

дісталися чималі трофеї: два бронепойзди, два танки, радіостанція, півтори тисячі коней, товарний ешелон із паротягом, дві гармати та багато іншого. Понад тисяча польських жовнів потрапили в полон. Кровопротитні бої то-

відомостей поки знайти не вдалося, каже Валентина Данілічева. Є одиночні могили з одним хрестом, є з двома, трьома і чотирма хрестами. Але скільки насправді поховано в кожній могилі — наразі невідомо.

◀ Поховання польських вояків на Дубенському цвинтарі

народження і смерті: 18. X.1897 — 4. II.1920. Цікаво, що він робив у лютому 1920-го в Рівному, коли тут ще була радянська влада? Можна припустити, що він або розвідник, який потрапив до рук більшовиків, або поранений в попередніх сутичках і помер від ран, або — від тифу. Бо в кінці 1919-го — на початку 1920 року військовиків масово косив тиф.

А ще Валентина Данілічева розповіла, що якось у фондах Рівненського музею знайшла унікальну польську книгу 1938 року видання «Книга польської кавалерії». У цій книзі серед іншого подається список полеглих під час воєнних подій 1919–1920 років кавалеристів і артилеристів, у тому числі на теренах сучасної Рівненщини.

— Там є прізвища, звання, вказано військові частини і місце загибелі, — розповідає пані Валентина. — У книзі знайшла прізвища 64 військовиків, які загинули в Рівному чи неподалік. Імовірно, вони поховані на Дубенському кладовищі.

Неподалік від поховання польських легіонерів є ще одна могила, яка має стосунок до подій 1919–1920 років. У ній покояться брати Адам і Мечислав Суховецькі та Вацлав Слонім. Датою смерті вказано 29 травня 1919 року. За словами Валентини Данілічевої, тоді яраз відбувалося військове протистояння між червоними підрозділами Щорса і петлюрів-

цвинтаря на вулиці Дубенській, де вказано ділянку військових поховань. Завідувачка відділу використання інформації ДАРО Людмила Леонова, яка надала фото документа, зазначила, що рік його походження невідомий і коментарів до плану немає.

Нині ж польські й українські історики працюють над тим, аби безіменних хрестів на Дубенському кладовищі не залишилося. Вклонитися праху загиблих співвітчизників до поховання щороку приїздять польські делегації.

Попри те, що за похованням польських вояків доглядають місцеві комунальники та небайдужі рівняни, стан поховання не надто задовільний. Уже кілька років добивається дозволу впорядкувати могили польських солдатів і встановити там пам'ятний знак ГО «Культурно-просвітницький центр імені Т. О. Сосновського», однак міська влада не надає дозволу на роботи.

Як зазначив голова організації Ярослав Ковальчук, давно знайшли кошти на ці роботи, заручившись підтримкою польських колег — сума гранту склала 300 тисяч гривень.

— Ми розуміємо, що встановлення пам'ятного знака потребує певних погоджень на рівні міністерства і Держкомісії міжвідомчої, — продовжує Ярослав Ковальчук. — Але ж благоустрій місяця, вирівняти хрести, відновити поламані бетонні надгробки, замостити доріжки між могилами... Хіба на це треба згоди аж міністерства і цілої купи вищих інстанцій?! Утримувати похован-

Книга польської кавалерії

На місці цієї будки колись
була капличка

інстанцій?! Утримувати поховання тих, кого вже давно немає на цьому світі, в належному стані — це ж людський і християнський обов'язок кожного...

А тим часом Ярослав Ковальчук зазначив, що телефонував до Міністерства культури, і там йому повідомили, що ще 20 жовтня відбулося засідання Державної міжвідомчої комісії у справах увічнення пам'яті учасників анти-терористичних операцій, жертв воєн та політрепресій, на якому питання вирішено позитивно.

Із запитанням, чому відбувається така бюрократична тяганина довкола хорошої громадської ініціативи, РівнеРетроРитм звернувся до місцевих чиновників.

у колективній пам'яті українців, і для багатьох залишається мало-відомою.

Розповідає старша наукова співробітниця відділу новітньої історії Рівненського краєзнавчого музею Валентина Данілічева:

— То був надзвичайно складний час для мешканців нашого краю. У червні-липні 1919-го — перші «совети». З серпня 1919-го Рівненщина відійшла полякам. У квітні 1920-го укладено українсько-польський союз проти більшовиків. Цьому передувала домовленість між очільником відродженої Польщі Юзефом Пілсудським і головою Директорії Української Народної Республіки Симоном Петлюрою. Вони обидва визнали найпершою загрозою і для Польщі, і для України більшовицьку Росію. А відтак виступили разом проти червоних військ.

У ході воєнних дій 1920 року найзапекліші бої під Рівним розгорнулися з 2 по 9 липня. П'ятого липня червона кіннота Будьонного увійшла до Рівного. Але сутички продовжувалися на околицях міста. Поляки чинили шалений спротив і навіть вдало контратакували 9 липня, частково закріпившись у місті. Однак наступного дня Рівне знову було відвойоване більшовиками. Поляки, вочевидь, не збиралися здавати місто, тому й не встигли підготуватися до відступу. Через це будьонівцям

чилися неподалік Рівного — біля Шпанова, Решуцька, Олександрії, Любомирки і далі — біля Дубна, Сарн, Острога.

За свідченнями істориків, у ході воєнних дій під Рівним поляки втратили близько 700 вояків убитими. Вночі великі втрати були і в Червоної Армії. Серед жертв боїв під Рівним був і командир кінноти, який увійшов у радянську історію як Олеко Дундич, або Червоний Дундич. Його прах, викликаючи неоднозначне ставлення рівнян, досі покоїться на території міського парку імені Тараса Шевченка.

А тим часом 19 вересня 1920 року Рівне знову зайняли польські війська. Успішний наступ поляків змусив більшовицький уряд шукати миру, і 18 жовтня було запропоновано перемир'я, що стало першим кроком до підписання в березні 1921 року так званого Ризького миру. Він юридично закріпив територію Волині, зокрема й тодішнього Рівненського повіту, за Польщею.

Щодо польського поховання на Дубенському цвинтарі, то, як припускає Валентина Данілічева, поховання там і поляків, і червоноармійців, вочевидь, відбувалися одразу після загибелі вояків у кінці червня — на початку липня 1920 року. Як виглядали ті могили первісно — достовірних

Очевидно, що поляки ховали своїх тоді, коли місто було в їхніх руках. Можливо, це робили й місцеві мешканці. Принаймні, зі слів Валентини Данілічевої, їй не траплялася інформація про подальші перепоховання. Відомо, що поряд із похованням була капличка, але її давно зруйнували. Будку, де нині комунальники зберігають інвентар і яку дехто називає капличкою, зведено за польських часів. У ній була цвинтарна сторожка.

Розповідає Валентина Данілічева:

— З березня 1921 року в Рівному — польська влада. Можливо, когось ще перепоховували... Не виключено, що тут покоявся не лише ті, хто загинув під час боїв у самому місті, а й ті, хто поліг неподалік Рівного. Очевидно, їх також сюди звозили. Радянська влада, впорядковуючи цвинтар, не чіпала польських поховань. У міжнародній практиці є таке правило — військових поховань не чіпати.

На жаль, ми не маємо повного списку похованих. Єдиний легіонер, похований на Дубенському кладовищі серед безіменних могил, прізвище якого дійшло до наших часів — 23-річний Альфред Келле, старший шереговий (старший рядовий) війська польського. На надмогильній плиті вказано дати

Пропонований текст на плиті

Надгробок на могилі Альфреда Келле

цями. Ці троє, скоріше за все, були на боці армії УНР, припускає історик. А найцікавіше, що на надмогильному постаменті, який, хоч і понівечений, але зберігся до наших днів, написано, що ці троє загинули від «більшевицького морду» (більшовицького терору). Крамольний напис читається й нині, просто диво, що його не затерли чи й просто не знищили разом з могилою у часи СРСР. Певно, не розгледіли...

За офіційними даними, польська влада Рівного впорядкувала поховання у 1929 році. У Державному архіві Рівненщини зберігається ситуаційний план частини

Юрій Калітинський, начальник відділу охорони історико-культурної спадщини управління культури і туризму Рівненської ОДА, пояснив, що польське поховання на Дубенському кладовищі є пам'яткою історії місцевого значення і взято на державний облік. На таких об'єктах самовільно не можна встановлювати пам'ятні знаки тощо, бо є закон і міждержавна угода між Україною і Польщею про місця поховань. Як тільки буде отримано всі погодження, то дозвіл вони, звісно, отримають, — запевнив Юрій Калітинський.